

Валентина Мартинюк

Твори для бандури

Музична редакція та впорядкування С. Овчарової

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 78
ББК 85.31
М25

Мартинюк В.М.

М25 Твори для бандури / Музична редакція та впорядкування С. Овчарової. — Тернопіль:
Навчальна книга — Богдан, 2011. — 56 с.

ISBN 979-0-707579-28-2

У посібнику пропонується нотний матеріал, аналіз та методичні рекомендації щодо виконання сучасних інструментальних творів для бандури Дніпропетровського композитора, члена Національної спілки композиторів України Валентини Мартинюк.

Видання призначено для учнів, студентів, викладачів вищих музичних навчальних закладів I—II рівня акредитації.

УДК 78
ББК 85.31

ISBN 979-0-707579-28-2

© Мартинюк В.М., 2011
© Навчальна книга — Богдан, макет,
художнє оформлення, 2011

ВСТУП

Валентина Мартинюк (Брондзя) — член Національної спілки композиторів України, лауреат премій ім. Г. Петровського (1986), ім. Д. Яворницького (1991), ім. В. Кирейка (2007), обласної премії “За особистий внесок у розвиток композиторської школи Дніпропетровщини” (2002), викладач композиції і музично-теоретичних дисциплін Дніпропетровської консерваторії ім. М. Глінки. 1983 року закінчила Київську державну консерваторію ім. П.І. Чайковського з класу композиції народного артиста СРСР, професора А.Я. Штогаренка, творчість котрого, безперечно, вплинула на її естетичне кредо. Адже авторській манері В. Мартинюк притаманне поєднання різних стильових напрямків, тяжіння до театральності, дотримання фольклорних традицій із цілковитою їхньою трансформацією відповідно до сучасного мислення. А національний аспект, який є найважливішою особливістю творчості композиторки, уможливує відтворення найвитонченіших нюансів естетичних переживань узагальненого образу душі українського народу — бандури, інструмента, для якого вона, зазвичай, пише твори. У роботах Валентини Мартинюк вдало поєднуються лірико-епічна тематична спрямованість, відчуття національної приналежності, оспівування любові до землі, природи, України із цікавими стилістичними та колористичними вирішеннями. Важливою тенденцією у працях мисткині є виховний вплив власне самого інструмента бандури з поєднанням традицій та новацій на розвиток сучасної бандурної творчості.

У авторському доробку В. Мартинюк дві симфонії, концерт для оркестру, хорали, пісні, музичні комедії за п'єсами М. Старицького, камерно-інструментальна, вокальна, комп'ютерна музика [3, с. 15]. У безпосередній творчій співдружності з дніпропетровськими бандуристами вона створила оригінальні вокальні, інструментальні композиції для бандури та ансамблю бандуристів, що пройшли виконавську апробацію на всеукраїнських та міжнародних конкурсах виконавців на народних інструментах. Ці роботи записано на компакт-диски.

Пропонований збірник інструментальних творів для бандури Валентини Мартинюк репрезентує широкий жанровий спектр й демонструє володіння найрізноманітнішими стильовими моделями. Емоційно-художній тон представлених музичних творів надзвичайно широкий: від лірико-споглядального до драматичного. Однак превалюючою домінантою тут постає лірика. Сольні інструментальні твори розміщено за принципом зростаючої складності: “Дощику, полини”, “Прощальна мелодія”, “Нитка Аріадни”, “Con moto”, “Фантазія на українську тему”, “Інвенція”, “Фуга на народну тему”, “Хорал і фуга”, “Аллюзії на українську народну тему”.

Твір “Дощику, полини” написаний за текстовим зразком дитячої заклички. Традиційно заклички й примовки у народній творчості пов’язані з вірою первісної людини в магічну силу слова. Безперечно, з прадавніх часів заклички змінилися, та залишилася їхня суть — прохання, щоб пішов чи припинився дощ, вийшло сонце чи розійшлися хмари. Крім того, тривале життя цього жанру й популярність серед дітей викликало появу закличок, створених ними самими і вже позбавлених давніх мотивів. Так, зразки сучасного дитячого фольклору (заклички, примовки, скоромовки, лічилки, колядки, щедрівки) побудовані на багаторазовому повторенні коротких поспівок найпростіших ритмічних структур. Зазвичай, вони мають вузький мелодичний діапазон — терції, кварта, квінти:

Дощику, дощику, полини, полини,
Щоб калюжі були,
Дощику, дощику, перестань, перестань,
Та поїдемо на Вордань.
Дощику, дощику, я наварю борщику
У синьому горщику,
Та поставим на дубочку,
Будем стріляти, дощик спиняти.
Сонце блисне, яйце трісне,
Дубочок хитнувся, дощик минувся.

П’єса Валентини Мартинюк “Дощику, полини” — зразок одночастинної форми, в якій чергуються декілька поспівок, різних за діапазоном і ладом. Цікавим є тональний план твору: C-dur, Des-dur, As-dur, C-dur, a-moll, f-moll (з високим п’ятим ступенем), C-dur. Дотримуючись тексту пісні, Валентина Мартинюк як автор використовує звукообразальність: форшлаги, glissando, а також порівняння темпів, що надає контрасту і змінює характер музики.

Напрочуд влучно знайдено композиторкою мелодичну ідею наступного твору збірки — “Прощальна мелодія”. При створенні цієї п’єси у неї виникла ідея наслідування всесвітньо відомого твору Сергія Рахаманінова “Вокаліз”. Композиторська концепція музичного твору підкреслюється новими ритмоінтонаціями, цікавим поєднанням різних тембрів (бандури та фортепіано), створенням оновленого музичного образу. Форма твору — період єдиної побудови зі вступом і заключенням. Цей період має чіткий поділ на мотиви та фрази, при відсутності серединного кадансу. Пошук нового, потреба виходу за звичайні рамки, прагнення до неповторності та унікальності, закладені автором, стимулюють виконавців до розкриття особистих творчих надбань.

У делікатній пластиці душевних нюансів кожного твору В. Мартинюк досягає щирого і природного висловлення, емоційної трепетної наповненості. Так, у програмному творі “Нитка Аріадни”, написаному під впливом однойменного вірша Костянтина Бальмонта, авторка використовує темброво-колористичні барви бандури для створення інтимно-романтичних інтонацій поривань душі. Тріольно-мерехтливу ритмічну структуру головного мотиву твору лише підкреслюють активно діючий темп та безперервний інтонаційний рух, що яскраво відтворюють поетичний текст К. Бальмонта (переклад українською В. Здоренко):

“Є нитка між тим, що пройшло і що буде,
Я спритно плету без утоми рукою.
Та хочу прийдешнім століттям покійно і чесно служити,
І працею, й тугою і боротьбою...”

Середня частина твору гармонічними барвистими співзвуччями та імпресіоністичними штрихами відтворює загальний колорит безкінечного буття, космічного простору блакитної ночі. У авторському віршованому роздумі над сутністю буття новий тематичний фрагмент демонструє музичний матеріал змістовно схожий із темою епіграфа. А саме низхідна лінія, риторична фігура *catabasis*, тобто каяття, звертання до землі:

“...Багато неказаних слів,
 Багато створінь, ще не створених нині.
 І стільки їх, скільки піщинок
 Серед безкінечних пісків
 В Аравії сплять онімілі...”

Тричастинна форма твору дає можливість виконавцю створити своєрідну образну арку зі значенневою кульмінацією у репризі. Квінтесенцією твору стає заключна фраза, завдяки риторичній фігурі *anabasis* (рух вгору — символ звертання до неба) розгортається автором до апофеозу почуттів.

Поєднанням професіоналізму у володінні прийомами гри на бандурі з сучасною музичною мовою виступає твір Валентини Мартинюк “*Con moto*”, який привніс зовсім нову хвилю у репертуарно-стильове коло уподобань бандуристів-виконавців. Показовим для цієї композиції є використання елементів сучасних стилів: сонорні звучання, імпровізаційність, нові ритмічні формули, які творчо трансформуються та індивідуально переосмислюються виконавцями. При цьому активно використовується харківський спосіб гри, який фактурно насичує ритміко-мелодичну структуру акомпанементу. Виконуючи цей твір, треба збагатити палітру власних почуттів яскравими фантазіями, які б підтримали образ пружної й іскрометної головної партії. Художньо-емоційний настрій “*Con moto*” також доповнюють звукозображальні прийоми: ритмізовані постукування по грифу та акцентування долей такту стопою виконавця, застосування *glissando* та флажолетів. Цей особливо цікавий для студентської молоді твір може виконуватись як соло, так і у виконанні ансамблів малих форм. Театральність мислення, майстерне володіння незалежними рухами, що у даній композиції виконують цілий ряд комунікативних функцій, забезпечить успіх виконання твору й збагатить палітру фонічних можливостей інструмента.

Прикладом відтворення композитором фольклорних елементів є “Фантазія на українську народну тему” — змішані варіації на українську народну пісню “Не сіяно, не орано”:

Не сіяно, не орано

Помірно

Один

Не сіяно, не орано, не орано,

Всі са-мо жи-то ро-дить,

не ча-ру-ю ко-за-

чень-ка, сам до ме-не хо-дить.

Не сіяно, не орано, само жито родить,
Не чарую козаченька, сам до мене ходить. (2)

Не я його чарувала, чарувала мати,
З-під явора листя брала, в печі розпаляла. (2)

З-під явора листя брала, в печі розпаляла,
Своїй дочці-одиночці пару вчарувала. (2)

Прийди, милий, чорнобривий, на цю порадоньку,
Зарізала моя мати білу лебедоньку. (2)

Зарізала моя мати ще й білого гуся,
Я з тобою вечір стою й не наговорюся. (2)

Тема викладена в акордовій фактурі, в спокійній урівноваженій гармонізації з використанням септакордів і їх обернень — своєрідне “сучасне звучання”. Перша варіація — **Dolce** — приклад класичної варіації, опорні ноти теми проводяться у верхньому голосі. У другій варіації — **Energico** — змінюється характер, тема проходить у басовому ключі, у лівій руці (**basso ostinato**). Перед третьою варіацією В. Мартинюк включила невеликий сполучний розділ із використанням “золотої секвенції” (термін В.О. Беркова) і декілька тактів каденційного типу. Порівняння світлого E-dur у середньо-верхньому регістрі, використання харківського способу гри (перекидки) робить фактуру третьої варіації прозорою, мелодично наспівною. Повернення e-moll наприкінці твору, синкоповані баси, осучаснення гармоній є останнім компонентом, що надає особливості принакності, гостроти і своєрідності. Чуттєва, пунктована ритмічна пульсація оздоблює цей твір і наближає його до розуміння та відтворення юним поколінням молодих бандуристів.

Дуже органічно використовує В. Мартинюк і багаті можливості поліфонічного розвитку. Зазначимо, що для композиторки поліфонія, так як і гармонія, ніколи не трактується лише у конструктивно-педагогічних рамках. Для неї це не лише спосіб раціонально вибудувати композицію, забезпечити її логіку, і тим самим продемонструвати свою фахову майстерність, а й, перш за все, можливість повніше, точніше передати образно-асоціативний задум. Особлива цінність поліфонічних творів для бандури solo Валентини Мартинюк полягає в тому, що вони написані саме для цього інструмента. Нагадаємо, що оригінальної поліфонії для бандури створено дуже мало: це інвенція та два поліфонічних цикли М. Дремлюги, Прелюдія і fuga Юцевича (a-moll), Прелюдія “Спогад” і fuga “Дикий степ” В. Тилика та фрагмент із сюїти “Сповідь чарівних струн” Фуга-остинато c-moll Р. Гринківа. Використання В. Мартинюк у своїх доробках тем українських народних пісень й органічне поєднання академічної форми фуґи з фольклорними витоками дозволяє розглядати ці твори з точки зору загальноєвропейської традиції.

Композитори-класики дали високі взірці цитування фольклору. Так, Бела Барток зазначав, що переробка визначеної теми сама собою є джерелом значних труднощів, а творчість на основі народних пісень — найскладніше завдання [2, с. 36]. Ця теза досі не отримала повноцінного теоретичного обґрунтування, однак вона сприймається як визначення необхідності творчої сміливості під час звернення композиторів до фольклору [1, с. 263].

У даній збірці В. Мартинюк представлені поліфонічні п'єси різного ступеня складності, що дозволяє викладачам підбирати репертуар відповідний до технічних можливостей та інтелектуального рівня учнів або студентів. Для розуміння художнього змісту і будови обраного поліфонічного твору викладач повинен ознайомити учня з характерними особливостями поліфонії взагалі та з конструктивними особливостями конкретної п'єси. На допомогу студентам і викладачам ми надаємо коротку характеристику та структурну схему поліфонічних творів пропонуваної збірки.

Відомо, що **інвенція** (від лат. *inventio* — вигадка, винахід) — невелика двоголосна або триголосна поліфонічна п'єса, яка відзначається музичною винахідливістю як відносно мелодики, так і відповідного розвитку теми та побудови форми. В творчості Й.С. Баха інвенції належить проміжне місце між поліфонічними прелюдями і фугами. Так само трактує жанр інвенції і Валентина Мартинюк, маючи за основу тему української народної пісні “Ой у полі, полі світлиця стояла”:

Ой у полі, полі світлиця стояла

Ой у по-лі, по-лі світ-ли-ця сто-я-ла, а в тій світ-ли - ці Мару-ся ле-жа-ла.

Ой у полі, полі світлиця стояла,
А в тій світлиці Маруся лежала.

А в тій світлиці Маруся лежала.
Чорним шовком голову в'язала.

Приїжджає три козаки з полку,
Розв'язати Марусі головку.

А один каже: “Марусю, Марусю!”
А другий каже: “Чи любиш ти мене?”

А третій каже: “Марусю, Марусю,
Чи любиш ти мене, ой , чи підеш за мене?”

“Ой хто ж мені трьох-зілля дістане,
Той мені за дружину стане”.

Ой став козак трьох-зіллячко рвати,
А летить зозуля та й стала кувати:

“Ой козаче, козаче, нащо тобі зілля,
В твоєї Марусі сьогодні весілля”.

Особливості самої теми — розмір 5/4, тональність мі-мінор, розгортання теми у діапазоні квінти, в останньому такті теми звучить низький другий ступінь — фрігійський лад. Цей такт неодноразово буде повторюватись, уособлюючи собою епічний символ.

Тема інвенції експонується спочатку в альтовому, сопрановому, а потім і басовому голосах (e-moll — h-moll — e-moll). Інтермедія, яка побудована на мелодичному обороті 3-го такту теми, розпочинається у 13 такті й звучить спочатку у середньому голосі, імітується в басовому, а потім на *f* звучить у високому регістрі в акордовому викладі. Одночасно у 16 такті проводиться тема у збільшенні в басовому голосі. 16–19 такти — кульмінація інвенції, наприкінці якої на *ff* в октавному викладі в унісон з басом звучить “фрігійський такт”. З 20 такту перші 4 звуки теми звучать *subito p*, проходять у різних голосах й перегармонізації (A-dur, fis-moll, h-moll, E- dur, a-moll) і закінчуються на *ff* “фрігійським тактом”. У 24 такті тема виконується харківським способом гри (перекидкою) у малій октаві на *pp* у субдомінантовій тональності a-moll. Фінальне проведення теми (28 такт) на *pp* відбувається в основній тональності, поступово затухаючи і завмираючи, закінчується у збільшенні “фрігійський такт”.

У контексті художніх пошуків В. Мартинюк знаходиться й наступний поліфонічний твір — триголосна **Фуга** e-moll. Нагадаємо, що фуга (від лат. fuga — біг) — найвища форма поліфонічного твору, що спирається на імітаційне проведення однієї, двох та більше тем послідовно в усіх голосах відповідно до певного тонально-гармонічного плану. Зміст фуги виражає тема, викладена в головній тональності. Звичайно фуга складається з трьох частин: експозиції, де тему викладено послідовно в головній та побічній (переважно домінантовій) тональностях; розробки (або середньої частини), де тема поліфонічно і ладово розвивається; репризи, в якій встановлюється тональна і ладова рівновага — тема проводиться один або кілька разів, найчастіше в головній тональності. Фуга — історично найбільш стійка і з усіх форм професійної музики. Сформована до середини XVII ст., вона і сьогодні продовжує вбирати нові образи і найновіші засоби виразності.

В основу фуги В. Мартинюк покладено українську народну пісню “Ой у полі, в полі білий камінь лежить”:

Ой у полі, в полі біл камінь лежить

Ой у по - лі, в по - лі біл ка - мінь ле - жить.

А на то - му ка - мі - не - ві сиз о - рел си - дить.

Ой у полі, в полі біл камінь лежить,
А на тому каменеві сиз орел сидить.

Ой сидить же він, сидить, думку гадає,
Йде козак з України, орла питає:

— Чи був ти, сизий орле, в моїй стороні,
А чи тужить моя мила тепер по мені?

— Тужить, тужить, тужить і в ліжку лежить,
А правою ручкою за серце ся держить.

Полетів сизий орел та сів на тину:
Вийди, вийди, дівчинонько, щось тобі скажу.

— Вийди, дівчинонько, скажу тобі вість, —
Вийди, дівчинонько, скажу тобі вість, —
Йде милий з України буде тобі гість.

Встала дівчинонька, як не лежала,
А всі свої вірні слуги порозбуджала:

— Вставайте, вірні слуги, світіте свічі,
Нехай же я подивлюся милому в очі!

Maestozo

158

Б-па

ff

Ф-НО

ff

163

Б-па

Ф-НО

f

rit.

8vb

Tempo I

168

Б-па

p ad libitum

Ф-НО

pp

8va

8va

8vb

172

Б-ра

Ф-но

Cis, Dis

175

Б-ра

Ф-но

178

Б-ра

Ф-но

ЗМІСТ

Вступ	3
Дощику, полини.....	13
Прощальна мелодія.....	17
Нитка Аріадни.....	20
Con moto.....	24
Фантазія на українську тему	26
Інвенція.....	29
Фуга на народну тему	31
Хорал і фуга.....	34
Аллюзії на українську народну тему	38

Нотне видання

Мартинюк Валентина Миколаївна

ТВОРИ ДЛЯ БАНДУРИ

Музична редакція та впорядкування С. Овчарової

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Тетяна Риженко*
Музичний редактор *Петро Серотюк*
Художник *Любомир Бейгер*
Комп'ютерний набір *Світлани Карась*
Комп'ютерна верстка *Ольги Постумент*

Підписано до друку 03.03.11. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 6,98. Умовн. фарбо-відб. 6,98.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua, office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 979-0-707579-28-2

